

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย เสนอวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ ความคิดสร้างสรรค์ และรูปแบบการคิดตามหัวข้อต่อไปนี้

ก. วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

1. ความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์
  - 1.1 ความหมายของปัญหาคณิตศาสตร์
  - 1.2 ขั้นตอนการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์
  - 1.3 องค์ประกอบที่ช่วยในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์
2. ความคิดสร้างสรรค์
  - 2.1 ความหมายของความคิดสร้างสรรค์
  - 2.2 กระบวนการคิดสร้างสรรค์
  - 2.3 ลักษณะของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์
  - 2.4 วิธีการพัฒนาและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ข. รูปแบบการคิด

- 3.1 ความหมายของรูปแบบการคิด
- 3.2 ประเภทของรูปแบบการคิด

ค. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัย เกี่ยวกับรูปแบบการคิดและความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์
  - 1.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 1.2 งานวิจัยต่างประเทศ
2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการคิดและความคิดสร้างสรรค์
  - 2.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

1. ความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์

1.1 ความหมายของปัญหาคณิตศาสตร์

มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงความหมายของปัญหาคณิตศาสตร์ไว้มาก ส่วนใหญ่ให้ความหมายที่มีลักษณะ เด่นที่คล้ายคลึงกัน ดัง เช่น

บรูคเนอร์ (Bruckner 1957: 301) กล่าวว่า "ปัญหาทางคณิตศาสตร์ เป็นสถานการณ์ที่เกี่ยวกับปริมาณที่นักเรียนไม่สามารถตอบได้ทันทีโดยวิธีที่เคยชิน และสิ่งที่เป็นปัญหาของนักเรียน เมื่อวานนี้อาจจะไม่เป็นปัญหาในวันนี้ก็ได้"

แอนเดอร์สัน และ พิงกรี (Anderson and Pingry 1973: 228) กล่าวว่า "ปัญหาคณิตศาสตร์ เป็นสถานการณ์หรือคำถามที่ต้องการวิธีการแก้ไขหรือหาคำตอบ ซึ่งผู้ตอบจะทำได้ต้องมีวิธีการที่เหมาะสม ใช้ความรู้ ประสบการณ์และการตัดสินใจโดยพร้อมมูล"

อดัมส์ (Adams 1977: 176) กล่าวว่า "ปัญหาคณิตศาสตร์ เป็นสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคำตอบที่ต้องการจะเกี่ยวข้องกับปริมาณ ปัญหาคณิตศาสตร์ จะรวมถึงปัญหาที่เป็นภาษา (Word Problem) ปัญหาที่เป็นเรื่องราวและปัญหาที่เป็นคำพูด (Verbal Problem)" นอกจากนี้ เขายังกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างปัญหากับแบบฝึกหัดไว้ว่า "ในการแก้ปัญหานั้นจะต้องมีการตัดสินใจและลงมือทำ ส่วนแบบฝึกหัดไม่จำเป็นต้องมีการตัดสินใจ"

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ปัญหาคณิตศาสตร์คือสถานการณ์หรือคำถามที่เกี่ยวข้องกับปริมาณ ซึ่งผู้ตอบไม่สามารถตอบได้ทันที การได้มาซึ่งคำตอบต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ และวิธีการที่เหมาะสมในการตัดสินใจ

1.2 ขั้นตอนการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์

ถึงแม้ว่าปัญหาคณิตศาสตร์จะเป็นปัญหาที่ต่างจากปัญหาทั่ว ๆ ไป ตรงที่ปัญหาคณิตศาสตร์ เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปริมาณ แต่ขั้นตอนการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ก็คล้ายคลึงกับขั้นตอนการแก้ปัญหากว่า ๆ ไป ซึ่งนักการศึกษาบางท่านแบ่งไว้อย่างละเอียดหลายขั้นตอน บางท่านแบ่งเป็นขั้นใหญ่ ๆ ไว้ดังนี้

โพลยา (Polya 1957: 5-40) ได้จัดลำดับขั้นในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ไว้ 4 ขั้นดังนี้

1. การทำความเข้าใจปัญหา คือทำความเข้าใจค่า วลีหรือประโยคย่อย ๆ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในปัญหาโดยนักเรียนจะต้องสรุปปัญหาออกมาเป็นภาษาของตนเองได้ และบอกได้ว่าประเด็นสำคัญของปัญหาอยู่ที่ไหน ถ้าเป็นปัญหาให้ค้นหา จะต้องบอกได้ว่าปัญหากลามหาอะไร สิ่งที่กำหนดให้มีอะไรบ้าง และเงื่อนไขเชื่อมโยงสิ่งที่กำหนดให้กับสิ่งที่ถามหา

2. การวางแผนแก้ปัญหา จะต้องพิจารณาว่าสิ่งที่กำหนดให้จะนำไปสู่ผลใดได้บ้าง และมีความรู้อะไรบ้างที่สัมพันธ์กับปัญหานั้น สิ่งที่สำคัญก็คือนักเรียนจะต้องทบทวนความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา

3. การดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้ในขั้นที่ 2 โดยใช้ทักษะการคำนวณและวิธีการคำนวณที่เหมาะสมมาช่วยในการหาคำตอบ

4. การตรวจสอบวิธีการและคำตอบว่าถูกต้องหรือไม่ ในการตรวจสอบอาจทำให้เกิดความคิดที่จะดัดแปลงวิธีการแก้ปัญหาให้ง่าย สั้นและชัดเจนยิ่งขึ้น

เลอบลองซ์ (Le Blance 1977: 17-25) ได้เสนอขั้นตอนในการแก้โจทย์ปัญหาคณิตศาสตร์ไว้ 4 ขั้นดังนี้

1. ทำความเข้าใจปัญหาว่าอะไรคือข้อมูลหรือเงื่อนไขที่ให้มา และปัญหากลามหาอะไร

2. วางแผนในการแก้ปัญหา โดยใช้ความรู้และประสบการณ์ที่จำเป็น

3. แก้ปัญหาตามที่ได้วางแผนไว้ ถ้าแผนที่วางไว้ไม่นำไปสู่คำตอบก็จะต้องย้อนกลับไปขั้นที่ 2 เพื่อวางแผนใหม่

4. ทบทวนปัญหาและคำตอบ

โยติส และ โฮสติคกา (Yeotis and Hosticka 1980: 561) ได้เสนอลำดับขั้นในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ไว้ดังนี้

1. เลือกข้อมูลที่ได้ออกมาจากปัญหา

2. จัดจำแนกข้อมูลออกเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องสำหรับ

การแก้ปัญหา

3. เรียงลำดับข้อมูลตามความจำเป็นในการใช้หาคำตอบของปัญหา
4. พิจารณาว่าข้อมูลที่จำเป็นข้อมูลใดที่ได้มาแล้ว และข้อมูลใดที่ยังต้องการเก็บรวบรวมอีก
5. พิจารณาว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการด้วยวิธีใด
6. เก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ
7. ใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในการแก้ปัญหา
8. ตรวจสอบความเชื่อถือได้ของคำตอบ

โชน และ โอห์มเค (Schoen and Oehmke 1980: 217) ได้กล่าวถึงกระบวนการในการแก้ปัญหา ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ

1. ทำความรู้จักปัญหาด้วยการอ่านและตีความหมายของคำต่าง ๆ ในปัญหา สรุปลักษณะของปัญหา พิจารณาความจริงที่เกี่ยวข้อง ค้นหาความสัมพันธ์ที่มีอยู่และทำความเข้าใจธรรมชาติของคำถาม
2. เลือกวิธีการหรือแผนการที่คิดว่าจะใช้หาคำตอบได้ อาจเป็นการสร้างกราฟ หรือแผนผัง การใช้สมการ การลองผิดลองถูกที่เป็นระบบ
3. แก้ปัญหาตามวิธีการที่เลือกไว้
4. ตรวจสอบย้อนกลับโดยพิจารณาว่าคำตอบที่ได้นั้นเป็นไปตามเงื่อนไขของปัญหาที่กำหนดมาหรือไม่ ถ้าเงื่อนไขของปัญหาเปลี่ยนไป แก้ปัญหาโดยวิธีอื่นได้หรือไม่

จากที่นักการศึกษาบางท่านได้แบ่งขั้นตอนการแก้ปัญหาวออกเป็นหลายขั้นตอน และส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนนั้น ส่วนใหญ่ขั้นตอนตรวจสอบคำตอบของการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ เป็นการนำคำตอบที่ได้ซึ่ง เป็นปริมาณไปแทนค่าสมการในปัญหา จึงน่าจะนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนการคิดคำนวณตามแผนที่วางไว้ด้วย ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า ขั้นตอนในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์มี 3 ขั้นตอนคือ

1. วิเคราะห์ปัญหา ทำความเข้าใจปัญหา โดยอาศัยทักษะการแปลความหมาย การวิเคราะห์ข้อมูล ว่าปัญหาถามหาอะไรกำหนดอะไรมาบ้าง จำแนกแยกแยะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้แยกออกจากกัน

2. วางแผนแก้ปัญหา ต้องการความสัมพันธ์ของข้อมูลต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสิ่งที่กำหนดให้และข้อมูลที่ได้ตามมาจากที่กำหนดให้ หาวิธีการแก้ปัญหาโดยนำกฎเกณฑ์ หลักการ ความคิดรวบยอด มาประกอบกับข้อมูลแล้ว เสนอออกมาในรูปวิธีการ

3. คิดคำนวณหาคำตอบที่ถูกต้อง ตามแผนที่วางไว้ ต้องรู้จักวิธีคำนวณที่เหมาะสม ตลอดจนตรวจสอบวิธีการและคำตอบ ถ้าไม่พบคำตอบตามเงื่อนไขของปัญหาต้องกลับไปวางแผนแก้ปัญหาใหม่

1.3 องค์ประกอบที่ช่วยในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์

ปัญหาคณิตศาสตร์ เป็นปัญหาที่ต้องอาศัยความรู้ และทักษะที่เกี่ยวข้องกับคณิตศาสตร์มาช่วยแก้ปัญหา นอกจากนั้นยังจำเป็นต้องใช้ความรู้ ความสามารถพื้นฐานที่ใช้ในการแก้ปัญหาทั่ว ๆ ไป ซึ่งมีผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

โพลยา (Polya 1957: 225) ได้กล่าวถึงสิ่งที่สัมพันธ์กับความสามารถในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นสิ่งที่มีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ได้ คือความรู้ลึกเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของปัญหา ความเป็นไปได้ของคำตอบ และกลวิธีต่าง ๆ เช่น การลองผิดลองถูก เป็นต้น

โคลด์ (Clyde 1967: 112) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ของนักเรียนไว้ดังนี้

1. วุฒิภาวะและประสบการณ์จะช่วยให้นักเรียนแก้ปัญหาได้ดีขึ้น
2. ความสามารถในการอ่าน
3. สติปัญญา

ออซูเบล (Ausubel 1968: 538) กล่าวว่า "ในการแก้ปัญหาโดยทั่วไปนั้นต้องใช้องค์ประกอบหลายอย่าง เช่น สติปัญญา และองค์ประกอบทางการคิด เช่น ความยืดหยุ่นทางการคิด การรวบรวมความคิด ความตั้งใจ"

แฟร์ (Fehr 1972: 127) ได้กล่าวไว้โดยสรุปว่า สิ่งที่จะต้องใช้ในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ คือ การรู้จักคาดคะเนคำตอบ รู้จักประมาณอย่างคร่าว ๆ การที่นักเรียนรู้จักคาดคะเนจะสามารถหลีกเลี่ยงจากคำตอบที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

ไซมอน (Simon 1975 quoting in Lester 1977: 12-14) ได้เขียนคำแนะนำบางประการ ซึ่งเกี่ยวกับการสอนการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ไว้ว่า "องค์ประกอบที่สำคัญของทักษะการแก้ปัญหาอยู่ที่ความสามารถในการรู้ถึงลักษณะเด่นที่สำคัญของปัญหานั้นได้อย่างรวดเร็ว และความสามารถในการเชื่อมโยงลักษณะนี้เข้ากับขั้นตอนของการแก้ปัญหา"

ซาลิวสกี (Zalewski 1978: 2804-A) ได้ศึกษาองค์ประกอบในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ พบว่าสิ่งที่ เป็นองค์ประกอบมีดังนี้คือ

1. ความสามารถในการ เข้าใจสัญลักษณ์
2. ความสามารถในการจัดกระทำ
3. ความเข้าใจในการอ่านและตีความ
4. ความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์
5. ทักษะในการคำนวณ

บุญเลี้ยง พลอาวุธ (2511: 37) กล่าวว่าไว้ว่า "เมื่อคนเราเกิดปัญหาขึ้น สิ่งที่เป็นบันไดนำไปสู่ความสำเร็จในขั้นสุดท้ายก็คือ ความคิด" สอดคล้องกับความเห็นของ สwana พรพัฒน์กุล (2522: 271-272) ที่กล่าวว่าไว้โดยสรุปว่า การคิดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งต่อการแก้ปัญหา ยิ่งปัญหาสลับซับซ้อนมากก็ยิ่งอาศัยการคิดมาก

คณะกรรมการพัฒนาการสอนและผลิตอุปกรณ์การสอนคณิตศาสตร์ (2524: 141-142) ได้กล่าวถึงความรู้ความสามารถพื้นฐานและองค์ประกอบด้านเจตคติที่เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ ดังนี้คือ ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหา มโนคติ ความเข้าใจและทักษะที่เกี่ยวข้อง ความสามารถในการอ่าน การแปลความ การตีความ การขยายความ ความสามารถในการแปลงข้อความ เป็นสัญลักษณ์หรือแผนภาพ ความสามารถในการวิเคราะห์ความเกี่ยวข้องระหว่างข้อมูลที่มีอยู่ ความสามารถในการจัดระบบข้อมูล จัดลำดับข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์หารูปแบบและหาข้อสรุป ความกระตือรือร้นอยากรู้อยากเห็น ตลอดจนความมีศรัทธา มีกำลังใจและมีความอดทนในการคิดแก้ปัญหา

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า องค์ประกอบที่ช่วยในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ คือ ความรู้ในเรื่องคำศัพท์ สัญลักษณ์ ความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์และเนื้อหา ความสามารถในการอ่าน การตีความ ทักษะในการคำนวณ การรู้จักคาดคะเนคำตอบ นอกจากองค์ประกอบใน

ด้านความรู้ความสามารถในทางคณิตศาสตร์แล้ว องค์ประกอบอื่นที่มีส่วนช่วยในการแก้ปัญหา คณิตศาสตร์คือ สถิติปัญหาและวุฒิภาวะ

2. ความคิดสร้างสรรค์

2.1 ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

มีผู้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ไว้มากมาย ทั้งนักการศึกษาและ นักจิตวิทยา ซึ่งผู้วิจัยนำมาเสนอไว้ดังนี้

ทอร์เรนซ์ (Torrance 1963: 47) กล่าวว่า "ความคิดสร้างสรรค์ คือ ความสามารถของบุคคลในการคิดแก้ปัญหา ด้วยการคิดอย่างลึกซึ้งที่นอกเหนือไปจากลำดับขั้น การคิดอย่างปกติธรรมดา เป็นลักษณะภายในของบุคคลที่จะคิดหลายแง่หลายมุม ประสมประสานกัน จนได้ผลผลิตใหม่ที่ถูกต้องสมบูรณ์"

เวสคอต และสมิท (Westcott and Smith 1967: 221) ได้อธิบายความหมายไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางสมองที่รวมถึงประสบการณ์ เดิมของแต่ละคนออกมา แล้วนำมาจัดให้อยู่ในรูปแบบใหม่ การจัดรูปแบบของความคิดนี้เป็นลักษณะ เฉพาะของแต่ละคน

กิลฟอร์ด (Guilford 1967: 138) ให้ความหมายไว้ว่า "ความคิด สร้างสรรค์ หมายถึงความสามารถในการแก้ปัญหาของบุคคล เป็นการคิดที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ ความคิดสร้างสรรค์เป็นความคิดหลายแง่ หลายมุม (Divergent Thinking)"

ลาวิก (Lavik 1977: 1320-A) ได้สรุปไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ เป็นการจัดระเบียบความรู้ใหม่ การถ่ายทอดความรู้ การสังเคราะห์ข้อมูล ซึ่งขบวนการเหล่านี้ เป็นนามธรรม และสามารถอธิบายได้โดยใช้ระดับการกระทำที่เป็นรูปธรรมตามทฤษฎีของทิวาเจต์ (Piaget) โดยอาศัยทักษะการปฏิบัติอย่างมีแบบแผน

วิจิตร วรดบางกูร (2520: 40) ได้สรุปความคิดของนักจิตวิทยาคน อื่น ๆ แล้วให้คำจำกัดความว่า "ความคิดสร้างสรรค์เป็นจินตนาการประยุกต์ (Applied Imagination) ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่ยากเป็นการรวบรวมจินตนาการจากสิ่งที่เรา

รู้แล้วให้ เป็นสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์"

อาร์ รังสินันท์ (2527: 50-51) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า หมายถึง "ความคิดจินตนาการ ประยุกต์ ที่สามารถนำไปสู่สิ่งประดิษฐ์คิดค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ทางเทคโนโลยี เป็นความคิดในลักษณะที่คนอื่นคาดคิดไม่ถึงหรือมองข้าม เป็นความคิดหลากหลาย คิดได้กว้างไกล เน้นทั้งปริมาณและคุณภาพ"

จากคำกล่าวของนักการศึกษาดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถของบุคคลในอันที่จะระลึกถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่เคยเรียนรู้มาแล้วในอดีต จัดระเบียบข้อมูลเก่าและข้อมูลใหม่แล้วสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดจนทำให้เกิดแนวคิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ในการดัดแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีประโยชน์โดยอาจจะ เปลี่ยนสภาพ หรือหน้าที่เสียใหม่ซึ่งทำให้มีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิมและไม่ซ้ำแบบใคร เป็นความคิดหลายแง่มุมหลายมุม (Divergent Thinking)

2.2 กระบวนการคิดสร้างสรรค์

ขั้นตอนของการเกิดความคิดสร้างสรรค์ของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาแต่ละท่านที่ได้แบ่งไว้ มีหลายแบบ แล้วแต่ความสนใจ และจุดเน้นของแต่ละท่านดังนี้

ฮัทชินสัน (Hutchinson 1949: 38-42) ได้กล่าวว่า "ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากกระบวนการหยั่งรู้ (intuition)" ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นเตรียม (The Stage of Preparation) เป็นการรวบรวมประสบการณ์เก่า ๆ รู้จักลองผิดลองถูก และตั้งสมมติฐานเพื่อแก้ปัญหา
2. ขั้นคิดแก้ปัญหา (The Stage of Frustration) เป็นระยะของการครุ่นคิด แก้ปัญหา แต่ยังไม่ออก
3. ขั้นเกิดความคิด (The Period of Insight) เป็นขั้นที่เกิดความคิดแวบขึ้นในสมอง คิดหาคำตอบได้ทันที
4. ขั้นพิสูจน์ (The Stage of Verification) เป็นขั้นที่มีการตรวจสอบประเมินผล โดยใช้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบว่าคำตอบที่คิดได้นั้นถูกต้องหรือไม่

ทอร์แรนซ์ (Torrance 1962: 47) ได้กล่าวว่า การเรียนและการคิดอย่างสร้างสรรค์ จะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นดังนี้

1. กระบวนการของความรู้อีกว่ามีปัญหา ความยุ่งยากเกิดขึ้น และขาดข้อมูล (Sensing Problem)
2. กระบวนการตั้งสมมติฐานที่เกี่ยวกับปัญหานั้น (Formulating Hypothesis)
3. กระบวนการทดสอบสมมติฐาน (Testing Guesses)
4. กระบวนการที่ได้ผลลัพธ์ออกมา (Communicating the Results)

ออสบอร์น (Osborn 1963: 91-92) ได้แบ่งกระบวนการเกิดความคิดสร้างสรรค์ตามทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ของเขา ออกเป็น 7 ขั้นตอนคือ

1. ปัญหา สามารถชี้ระบุประเด็นปัญหาที่ต้องการจะใช้ความคิดสร้างสรรค์แก้ปัญหา
2. การเตรียมและรวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา
3. วิเคราะห์ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลคิดพิจารณาและแจกแจงข้อมูล
4. การใช้ความคิดหรือคัดเลือกเพื่อหาทางเลือกต่าง ๆ เป็นขั้นพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ และหาทางเลือกที่เป็นไปได้ไว้หลาย ๆ แนวทาง
5. การพักความคิดและการทำให้กระจ่าง เป็นขั้นที่ทำให้การพักความคิดว่าง และเกิดความคิดบางอย่างขึ้นมาแล้วทำให้ความคิดนั้นชัดเจนขึ้น
6. การสังเคราะห์และการบรรจุชิ้นส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
7. การประเมินผล เป็นการคัดเลือกจากคำตอบที่มีประสิทธิภาพที่สุดในปัญหา

ดิวิตโต (Divito 1971: 208) ได้กำหนดขั้นตอนของการเกิดความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. ขั้นวิเคราะห์ (Analysis) คือขั้นสัมผัสหรือเผชิญกับสถานการณ์ซึ่งส่วนมากจะเป็นปัญหาต่าง ๆ ปัญหาจะถูกนำมาวิเคราะห์ กำหนดนิยาม เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหาและส่วนประกอบ
2. ขั้นผสมผสาน (Manipulate) หลังจากรู้สภาพปัญหา วิเคราะห์ปัญหา ความคิดที่จะแก้ปัญหาจะถูกนำมาผสมผสานกัน ซึ่งจะต้องอาศัยความค้ำข้องใจและความ

เข้าใจในปัญหาและส่วนประกอบ

3. **ขั้นการพบอุปสรรค (Impasse)** เป็นขั้นที่เกิดขึ้นบ่อยและ เป็นขั้นสูงสุดของการแก้ปัญหาในขั้นนี้จะมีความรู้สึกว่าวิธีการบางอย่างในการแก้ปัญหานั้นใช้ไม่ได้ คิดไม่ออก รู้สึกล้มเหลวในการแก้ปัญหา

4. **ขั้นคิดออก (Eureka)** เป็นขั้นคิดแก้ปัญหาได้ทันทีทันใดหลังจากที่ได้พบอุปสรรคมาแล้ว ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในการแก้ปัญหานั้น ๆ

5. **ขั้นพิสูจน์ (Verification)** เป็นขั้นต่อจากขั้นพบอุปสรรคและขั้นคิดออก เพื่อพิสูจน์ตรวจสอบความคิดเพื่อยืนยันความคิดดังกล่าว

วอลลาซ และ โคแกน (Wallach and Kogan 1973: 235-256) ได้อธิบายกระบวนการเกิดความคิดสร้างสรรค์ว่าเกิดจากความคิดสิ่งใหม่ ๆ โดยการลองผิดลองถูก (Trial and Error) แบ่งได้เป็น 4 ขั้นคือ

1. **ขั้นเตรียม (Preparation)** การเตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา
 2. **ขั้นฟักตัว (Incubation)** เป็นขั้นที่อยู่ในความวุ่นวายของข้อมูลต่าง ๆ ทั้งใหม่และเก่า ปราศจากความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่สามารถจะขมวดความคิด จึงปล่อยความคิดไว้เฉย ๆ

3. **ขั้นความคิดกระจ่าง (Illumination)** เป็นขั้นที่ความคิดสับสนนั้นผ่านการเรียบเรียงและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันให้มีความกระจ่างชัด จะมองเห็นภาพพจน์มโนทัศน์ของความคิด

4. **ขั้นทดสอบความคิดและพิสูจน์ให้เห็นจริง (Verification)** เป็นขั้นที่ได้รับความคิด 3 ขั้นข้างต้น เพื่อพิสูจน์ว่าความคิดนี้เป็นจริงและถูกต้อง

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า กระบวนการคิดสร้างสรรค์แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ ขั้นเตรียมข้อมูล ขั้นครุ่นคิด ซึ่งยัง วุ่นวายกับข้อมูลที่ยังไม่เป็นระเบียบขั้นเกิดความคิดและขั้นพิสูจน์เพื่อยืนยันความคิด

2.3 ลักษณะของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์

บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงย่อมเป็นที่ต้องการของสังคม ซึ่งจะสังเกตได้จากลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ดังที่นักการศึกษาและนักจิตวิทยาได้กล่าวไว้ดังนี้

อนาสตาซี (Anastasi 1958: 353) ได้รวบรวมลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้คือ เป็นผู้มีความรู้สึกไวต่อปัญหา เป็นผู้มองเห็นการณโกล มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความสามารถในการคิดหลายแง่หลายมุม มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงความคิดได้อย่างคล่องแคล่ว

แมคคินนอน (McCinnon 1962 quoting in Torrance 1965: 7) ศึกษาถึงลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง จากผู้ที่มีอาชีพสาขาต่าง ๆ คือ สถาปนิก นักประพันธ์ นักคณิตศาสตร์ และนักวิจัยด้านอุตสาหกรรมพบว่า ลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงมีดังนี้คือ ชอบเข้าสังคม ถือตนเป็นศูนย์กลาง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ชอบอิสระ ไม่กังวลใจ ยอมรับในสิ่งแปลก ๆ มีความยืดหยุ่น มีความซับซ้อนในการรับรู้ กล้าหาญ ไม่ชอบระเบียบ ชอบอยู่คนเดียวมากกว่าการรวมกลุ่ม

เจอร์ซิลด์ (Jersild 1968: 500) ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ว่า "ลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ คือ เป็นผู้คิดหลายแง่หลายมุม โดยใช้ประสบการณ์ที่เขาได้รับ และไม่ถือว่าคำตอบที่ถูกต้องมีคำตอบเดียวแต่จะพิจารณาหลาย ๆ คำตอบที่อาจเป็นไปได้"

เบอร์นาร์ด (Bernard 1972: 284) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ สรุปได้ว่า เป็นผู้ที่สามารถแสดงออกถึงแนวความคิดต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ปรับตนได้ดีในบรรยากาศที่เป็นอิสระ ไม่ชอบปิดกั้นการแสดงออก มีความคิดเป็นของตนเองมากกว่าที่จะคล้อยตามผู้อื่น เป็นคนเปิดเผยและมีอารมณ์ขัน ชอบคิดชอบฝันยอมรับความรู้สึกของผู้อื่น มองโลกในแง่ดีและลักษณะงานของเขาจะเป็นผลมาจากการใช้ความคิดหลาย ๆ แนวทาง

บอสส์ (Bosse 1976: 2069-A) ได้รวบรวมพฤติกรรมของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์จากจำนวนพฤติกรรม 52 แบบที่พบ เขาได้รวบรวมพฤติกรรมเหล่านี้เข้าเป็นลักษณะกว้าง ๆ ได้ 6 ลักษณะคือ

1. มีความกระตือรือร้น
2. ความเป็นผู้นำ
3. มีความอดทนต่อความคับข้องใจ
4. มีความรู้สึกเป็นอิสระ

5. มีความไม่เป็นปฏิกิริยา
6. มีความอ่อนไหวและมีความไวต่อการรับรู้

อาร์ รังสินันท์ (2528: 63) ได้สรุปลักษณะ เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์

ไว้ดังนี้

1. อยากรู้อยากเห็น มีความใคร่รู้ อยู่เป็นนิจ
2. ชอบเสาะแสวงหา สำนวญ ศึกษา ค้นคว้า และทดลอง
3. ชอบซักถามและถามคำถามแปลก ๆ
4. ช่างสงสัยมองสิ่งต่าง ๆ ด้วยความสนใจและอยากรู้อยากเห็นอยู่เสมอ
5. ช่างสังเกต มองเห็นลักษณะที่แปลก ผิดปกติหรือช่องว่างที่ขาดหายไป

ได้ง่ายและรวดเร็ว

6. ชอบแสดงออกมากกว่าชอบ เก็บกด ถ้าสงสัยสิ่งใดจะถามหรือพยายาม

หาคำตอบโดยไม่รีรอ

7. มีอารมณ์ขันอยู่เสมอ และมองสิ่งต่าง ๆ ในแง่มุมที่แปลก
8. มีสมาธิในสิ่งที่ตนสนใจ
9. สนุกสนานในการใช้ความคิด
10. สนใจสิ่งต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง
11. มีความเป็นตัวของตัวเอง

จากคำกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีลักษณะเฉพาะคือ การเป็นตัวของตัวเอง ช่างสังเกต กระตือรือร้น อยากรู้อยากเห็น เป็นคนเปิดเผย และมีอารมณ์ขัน สามารถคิดได้หลายแนวทาง

2.4 วิธีการพัฒนาและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวคนทุกคนอาจมีระดับ หรือลักษณะที่แตกต่างกันบ้างตามระดับอายุ วัฒนธรรม แต่ก็ เป็นความสามารถของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาและส่งเสริมได้ ดังที่ผู้รู้หลายท่านได้เสนอแนะวิธีการพัฒนาและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

โรเจอร์ส (Rogers 1959: 78-80) ได้เสนอแนะแนวทางใน

การจัดการ เรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ไว้ดังนี้

1. จัดให้มีภาวะที่ปลอดภัยทางจิต โดยคำนึงถึงกระบวนการ 3 ประการ ได้แก่

1.1 ยอมรับในคุณค่าของเด็กแต่ละคน เคารพในความคิดเห็น และเชื่อมั่นในตัวเด็กอย่างไม่มีเงื่อนไข

1.2 สร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ไม่มีการวัดและประเมินผล เพื่อทุกคนทำงานด้วยความสบายใจ ไม่ต้องวิตกว่าจะได้คะแนนไม่ดี ทำให้รู้สึกเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง กล้าแสดงออกทั้งความคิด และการกระทำอย่างสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี

1.3 มีความเข้าใจในผลงาน โดยเฉพาะการสร้างสรรค์สิ่งแปลก ๆ

2. จัดให้มีภาวะที่มีเสรีในการแสดงออก เช่น การพูด การแสดงออก หรือการทำสิ่งที่มีลักษณะแปลกใหม่

ทอร์แรนซ์ (Torrance 1964: 56-58) ได้กำหนดหลักการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ไว้ 5 ประการคือ

1. ยอมรับและเอาใจใส่ต่อคำถามแปลก ๆ ของเด็ก พ่อแม่หรือครู ไม่ต้องกลัวว่าการเดาของเด็กเกี่ยวกับปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาจะถูกหรือผิด แต่จะต้องช่วยกระตุ้นให้เด็กได้วิเคราะห์และค้นหา เพื่อพิสูจน์การเดา โดยใช้พื้นฐานจากการสังเกตและประสบการณ์

2. ยอมรับและเอาใจใส่ต่อความคิดแปลก ๆ ของเด็ก

3. แสดงให้เด็กเห็นว่าความคิดนั้นมีคุณค่า

4. จัดเตรียมโอกาสเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และให้ความเชื่อถือแก่เด็ก ให้เวลาที่เพียงพอเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้เพื่อการคิดสร้างสรรค์

5. จัดเตรียมโอกาสเพื่อฝึกหัดหรือการเรียนรู้โดยไม่ต้องประเมินผล

โคแกน และ แพนโคฟ (Kogan and Pankove 1972: 46-52)

ได้ทำการทดลองเกี่ยวกับวิธีการกระตุ้นให้มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มพูนขึ้นวิธีหนึ่งคือ การให้กำลังใจ การให้รางวัล การยกย่องชมเชย วิธีดังกล่าว ทำให้นักเรียนมีความเคร่งเครียดน้อยลงในการ

ทำงานสร้างสรรค์ เพราะการทำให้เด็กรู้สึกเชื่อมั่นว่าความคิดของตนจะได้รับการยกย่อง เป็น
สิ่งสำคัญมาก

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2526 : 48-49) ได้กล่าวถึงเทคนิคในการ
ปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. สร้างความกล้าที่จะทำสิ่งนั้น โดยลองหัดเขียนอะไรก็ได้ลงใน
กระดาษ นึกอะไรได้ก็เขียนลงไปอีก ทำเช่นนั้นไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะมีความนึกคิดอะไรใหม่ ๆ
เกิดขึ้น จากนั้นจึงโยนเอาความคิดเก่า ๆ ที่เขียนไว้แต่เดิมนั้นทิ้งเสีย

2. สร้างความคิดใหม่ โดยการให้แจกแจงแนวทางที่สามารถใช้แก้
ปัญหาใดปัญหาหนึ่งได้มา 10 แนวทาง จากนั้นจึงแบ่งแนวทางเหล่านั้นเป็นแนวทางย่อย ๆ ลงไป
อีก เทคนิคนี้มีพื้นฐานมาจากแนวคิดที่ว่า คนเรามักจะปฏิเสธไม่ยอมรับในสิ่งแรกที่ผ่านเข้ามา
ในจิตใจแต่จะบังคับจิตใจให้แสวงหาทางเลือกอื่น ๆ อีก

3. การระดมพลังสมอง เป็นการรวบรวมทางเลือกต่าง ๆ โดยการ
ให้บุคคลเป็นกลุ่มหรือรายบุคคลก็ได้ จดรายการความคิดต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในสมอง โดย
ไม่ต้องคำนึงถึงการประเมินความคิดเหล่านั้น เน้นที่ปริมาณของความคิดมากกว่าคุณภาพของความคิด
เมื่อได้มากพอแล้วจึงจะประเมินความคิดเหล่านั้น

อารี รังสินันท์ (2528 : 103) ได้กล่าวถึงหลักสูตรและวิธีสอนความคิด
สร้างสรรค์ว่า ควรจัดหลักสูตรและกิจกรรมให้เด็กเกิดความเข้าใจ รู้จักคิด คิดเป็นและสามารถ
แก้ปัญหาได้สำเร็จและส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ ครูควรปรับปรุงวิธีสอน
และยึดหยุ่นเนื้อหาวิชาในลักษณะดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง พยายามอย่าบังคับให้เด็กทำตาม
คำสั่งของครูอยู่ตลอดเวลา

2. ส่งเสริมให้เด็กเป็นคนช่างสังเกต ช่างซักถาม และตอบคำถามหรือ
พยายามค้นหาคำตอบด้วยความกระตือรือร้น

3. สนใจและตั้งใจฟังคำถามแปลก ๆ ใหม่ ๆ ของเด็ก และยอมรับ
ความคิดแปลก ๆ ของเด็ก

4. แสดงให้เห็นว่า ความคิดของเด็กมีคุณค่า และเป็นประโยชน์โดยการ

ให้กำลังใจ ชมเชย ยกย่อง และนำผลงานมาใช้ให้เกิดประโยชน์

5. ส่งเสริมให้เด็กมีความคิดริเริ่ม นอกจากจะยอมรับความคิดแปลก ๆ ของเด็กแล้ว ก็ไม่ควรตำหนิหรือวิจารณ์ความคิดของเด็ก

6. ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง สำรวจ ค้นคว้า ทดลองด้วยความสนใจของตนเอง มีใบ้เพื่อหวังคะแนนที่จะได้รับ

7. กระตุ้นให้เด็กมีบุคลิกภาพสร้างสรรค์ด้วยการส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็น และการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

8. ส่งเสริมให้เด็กประสบความสำเร็จ ให้กำลังใจ ยกย่อง ชมเชย

9. จัดความกลัว ความก้าวร้าวของเด็ก และสร้างความเชื่อมั่น ความมั่นคงปลอดภัยแก่เด็ก

จากข้อเสนอของท่านผู้รู้ที่ได้กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า วิธีการพัฒนา และส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในด้านการเรียนการสอน ควรจะให้การยอมรับความคิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ของเด็ก แสดงให้เห็นว่าความคิดของเขามีคุณค่าด้วยการเสริมแรงทั้งทางวาจาและของรางวัล \ สร้งบรรยากาศที่ทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัย กล้าคิด กล้าแสดงออก และจัดวิธีการเรียนการสอนด้วยวิธีการระดมพลังสมอง หรือวิธีที่จะกระตุ้นให้เด็กอยากรู้อยากเห็นหรือส่งเสริมความกระตือรือร้น ส่วนวิธีการพัฒนาและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในบุคคลทั่วไปวิธีหนึ่งคือ การเขียน ซึ่งเป็นการสร้างความกล้า เมื่อเขียนมาก ๆ ก็จะทำให้เกิดความคิดใหม่ ๆ และกล้าคิดสิ่งใหม่ ๆ

3. รูปแบบการคิด

3.1 ความหมายของรูปแบบการคิด

มีผู้สนใจรูปแบบการคิดหลายท่านได้ให้ความหมายของรูปแบบการคิดแตกต่างกันไปตามแนวที่ตนเองสนใจศึกษา ดังนี้

ออซูเบล (Ausubel 1968: 170) กล่าวว่า "รูปแบบการคิด เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความคงเส้นคงวภายในตัวบุคคล หรือความเคยชินในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าแบบเดิมอยู่เสมอ และแสดงความแตกต่างในเรื่องการจัดระบบความคิด"

โคแกน (Kogan 1971: 224) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการคิดไว้ว่า "เป็นความแตกต่างระหว่างบุคคลในประเด็นของการรับรู้การจำและการคิด ซึ่งรวมถึงความเข้าใจ การเก็บความจำ การแปลข่าวสาร และการนำข่าวสารไปใช้ประโยชน์"

ออสเบิร์น และ ออสเบิร์น (Ausburn and Ausburn 1978: 338) ได้อธิบายความหมายของรูปแบบการคิดว่า "เป็นมิติหนึ่งทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการได้รับข่าวสารและกระบวนการเก็บข่าวสาร เป็นความแตกต่างระหว่างบุคคลในกระบวนการเรียนรู้ อันประกอบด้วย การรับรู้ การคิด การจำ การจินตนาการ และการแก้ปัญหา ถือเป็นแบบของแต่ละบุคคลที่จะให้ได้มาซึ่งข่าวสาร การเก็บและการนำข่าวสารนั้นไปใช้ประโยชน์"

แมทลิน (Matlin 1983: 376) ได้ให้นิยามไว้ว่า "รูปแบบการคิดไม่ใช่เนื้อหาหรือระดับของทักษะที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ แต่แบบการคิดเป็นทัศนคติ ความชอบ หรือวิธีการของบุคคลที่ใช้ในการคิดพิจารณา เนื้อหาสาระหรือข่าวสาร"

จากทัศนะดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า รูปแบบการคิดเป็นวิธีการหรือความเคยชินในการรับรู้ข่าวสาร การจัดกระทำข้อมูล และกระบวนการในการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ อันนำไปสู่การเรียนรู้ในสถานการณ์ที่เผชิญอยู่

3.2 ประเภทของรูปแบบการคิด

มีผู้ศึกษารูปแบบการคิดได้แบ่งประเภทของรูปแบบการคิดตามเกณฑ์ที่ตนเองสนใจจะศึกษาไว้มากมายหลายเกณฑ์ แต่ที่จะเสนอในที่นี้เป็นกรแบ่งประเภทของรูปแบบการคิดที่นิยมใช้ในการศึกษาวิจัยโดยใช้เกณฑ์ 2 เกณฑ์ เกณฑ์แรกเป็นเกณฑ์การแบ่งรูปแบบการคิดของซีเกล (Sigel 1958 quoting in Kosolsreth 1964: 3-8) ต่อมา แคนแกน, มอสส์ และ ซีเกล (Kagan, Moss and Sigel 1960 quoting in Wallach and Kogan 1966: 105) ได้แบ่งรูปแบบการคิดต่างออกไปจากแบบที่ซีเกลได้แบ่งไว้ แต่ก็ยังใช้เกณฑ์การแบ่งแบบเดียวกัน เกณฑ์ที่สอง เป็นเกณฑ์การแบ่งรูปแบบการคิดของวิทกิน และคณะ (Witkin et al. 1977: 36) ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอตามลำดับดังนี้

ซีเกล (Sigel 1958 quoting in Kosolsreth 1964: 3-8) ได้แบ่งรูปแบบการคิดออกเป็น 5 แบบ ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์ (Analytic Style) เป็นรูปแบบการคิดที่ผู้คิดจัดประเภทสิ่งเร้าอย่างเป็นปรนัยตามความเหมือนของส่วนประกอบทางกายภาพของสิ่งเร้า ซึ่งหมายถึง ส่วนประกอบที่ประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างของสิ่งเร้า ตัวอย่าง เมื่อเสนอสิ่งเร้าเป็นภาพ 3 ภาพ คือ แก้ว ใต๊ะ และแจกันดอกไม้ ผู้ที่มีรูปแบบการคิดแบบนี้จะเลือกจับคู่รูปแก้วกับใต๊ะ โดยให้เหตุผลว่า ต่างก็ทำด้วยไม้เหมือนกัน เป็นต้น

2. รูปแบบการคิดแบบบรรยาย (Descriptive Style) เป็นรูปแบบการคิดที่ผู้คิดจัดประเภทสิ่งเร้าตามลักษณะรวมทางกายภาพของสิ่งเร้า นั้น ตัวอย่าง เมื่อเสนอสิ่งเร้าเป็นภาพแก้ว ใต๊ะ และแจกันดอกไม้ ผู้ที่มีรูปแบบการคิดแบบนี้จะเลือกจับคู่ภาพแก้วกับใต๊ะ โดยให้เหตุผลว่า ต่างก็มี 3 ขาเหมือนกัน เป็นต้น

3. รูปแบบการคิดแบบจำแนกประเภท (Categorical Style) เป็นรูปแบบการคิดที่ผู้คิดจัดประเภทสิ่งเร้าเข้าเป็นหมวดหมู่ โดยอาศัยประสบการณ์หรือความรู้ที่ได้รับมา เป็นเครื่องตัดสิน เป็นการพิจารณาโดยไม่คำนึงถึงความคล้ายคลึงทางด้านรูปร่าง แต่จะดูที่คุณสมบัติบางประการที่มีร่วมกันอยู่ ตัวอย่างจากภาพแก้ว ใต๊ะ และแจกันดอกไม้ ดังกล่าว ผู้ที่มีรูปแบบการคิดแบบนี้จะเลือกจับคู่ภาพแก้วกับใต๊ะ โดยให้เหตุผลว่าต่างก็เป็น เครื่องใช้เหมือนกัน เป็นต้น

4. รูปแบบการคิดแบบอ้างอิง (Inferential Style) คล้ายกับแบบจำแนกประเภทแต่มีความเป็นปรนัยน้อยกว่า ผู้ที่มีรูปแบบการคิดแบบนี้จะจับคู่ภาพตามหน้าที่ของภาพที่เป็นสิ่งเร้า หรือจับคู่ตามลักษณะทางอารมณ์ของสิ่งเร้า ตัวอย่าง จากภาพแก้ว ใต๊ะ และแจกันดอกไม้ ผู้ที่คิดแบบนี้จะเลือกจับคู่แก้วกับใต๊ะ โดยให้เหตุผลว่าใช้วางสิ่งของได้เหมือนกัน เป็นต้น

5. รูปแบบการคิดแบบโยงความสัมพันธ์ (Relational Style) เป็นรูปแบบการคิดที่ผู้คิดจะจัดประเภทของสิ่งเร้า โดยพยายามหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงสิ่งเร้าให้สัมพันธ์กัน โดยคำนึงถึงหน้าที่หรือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า นั้น ตัวอย่าง จากภาพแก้ว ใต๊ะ และแจกันดอกไม้ ผู้ที่คิดแบบนี้จะเลือกจับคู่ภาพใต๊ะกับแจกันดอกไม้ โดยให้เหตุผลว่าแจกันดอกไม้ต้องวางบนใต๊ะ

ต่อมา แคนแกน, มอสส์ และซีเกล (Kagan, Moss and Sigel 1960 quoting in Wallach and Kogan, 1966: 105) ได้แบ่งรูปแบบการคิดออกเป็น 3 แบบ โดยอาศัยการใช้แหล่งข่าวสารข้อมูลเป็นเกณฑ์แบ่งคือ รูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยาย อาศัยข้อมูลข่าวสารภายนอก (external information) รูปแบบการคิดแบบจำแนกประเภท เชิงอ้างอิง เป็นแบบที่อาศัยการสรุปจากสิ่งที่ได้สะสมไว้ (storage of encoded information) และรูปแบบการคิดแบบโยงความสัมพันธ์ เป็นแบบที่อาศัยการเกี่ยวโยงข้อมูลที่ได้สะสมไว้ (encoded data) รูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยาย เป็นแบบที่รวมรูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์ และแบบบรรยายที่ ซีเกล แบ่งไว้ข้างต้นเข้าด้วยกัน และรูปแบบการคิดแบบจำแนกประเภท เชิงอ้างอิง เป็นแบบที่รวมรูปแบบการคิดแบบจำแนกประเภท และแบบอ้างอิงเข้าด้วยกัน ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive-analytic Style) เป็นรูปแบบการคิดที่ผู้คิดแยกแยะสิ่งเร้าออกเป็นส่วนย่อย ๆ แล้วพิจารณาความคล้ายคลึงของส่วนย่อย ๆ นั้น เป็นการตัดสินใจตามความเป็นจริงและอาศัยความละเอียดรอบคอบ ตัวอย่าง เมื่อเสนอสิ่งเร้าเป็นภาพ 3 ภาพคือ นาฬิกาปลุก ไม้บรรทัด และคน (ดูรูปประกอบในภาคผนวก ง) ผู้ที่มีรูปแบบการคิดแบบนี้จะเลือกจับคู่ภาพนาฬิกาปลุก กับไม้บรรทัด โดยให้เหตุผลว่า ทั้งนาฬิกาปลุกและไม้บรรทัดมีตัวเลข 1-12 เหมือนกัน เป็นต้น

2. รูปแบบการคิดแบบจำแนกประเภทเชิงอ้างอิง (Categorical-inferential Style) เป็นรูปแบบการคิดที่ผู้คิดพยายามจัดสิ่งเร้าเป็นพวก ๆ ตามข้อวินิจฉัย ความรู้หรือประสบการณ์ที่มีมาก่อน โดยไม่พิจารณาเจาะจงลงไปในลักษณะของสิ่งเร้า ตัวอย่าง เมื่อเสนอสิ่งเร้าเป็นภาพ 3 ภาพคือ นาฬิกาปลุก ไม้บรรทัด และคน ผู้ที่มีรูปแบบการคิดแบบนี้จะเลือกจับคู่ภาพนาฬิกาปลุกกับไม้บรรทัด โดยให้เหตุผลว่าต่างก็เป็นสิ่งของเครื่องใช้เหมือนกัน เป็นต้น

3. รูปแบบการคิดแบบโยงความสัมพันธ์ (Relational Style) เป็นรูปแบบการคิดที่ผู้คิดพยายามเชื่อมโยงสิ่งเร้าต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กัน โดยรับรู้สิ่งเร้าในรูปของส่วนรวม แล้วหาความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าในแง่ที่มีหน้าที่สัมพันธ์กัน เกี่ยวข้องกันในแง่ของเวลาหรือสถานที่ ภายใต้สภาพการณ์อันใดอันหนึ่ง ตัวอย่าง เมื่อเสนอสิ่งเร้าเป็นภาพนาฬิกาปลุก ไม้บรรทัด และคน ผู้ที่มีรูปแบบการคิดแบบนี้จะเลือกจับคู่ภาพคนกับไม้บรรทัด โดยให้เหตุผลว่า

คนใช้ไม้บรรทัดวัดสิ่งต่าง ๆ

วิทกิน และคณะ (Witkin et al. 1977: 36) ได้แบ่งรูปแบบการคิดของบุคคลโดยตัดสินจากความสามารถของบุคคลที่จะเอาชนะอิทธิพลจากการลวงให้ไขว้เขวของภาพที่เป็นพื้น ขณะที่บุคคลกำลังพยายามจัดจำแนกสิ่งเร้า แบ่งเป็น 2 แบบคือ

1. การคิดแบบอิสระ (Field-Independent) เป็นรูปแบบการคิดของบุคคลที่เป็นอิสระหลุดพ้นจากการลวงของภาพที่เป็นพื้นได้มาก มีการวิเคราะห์ จำแนกสิ่งเร้าได้ดี

2. การคิดแบบไม่อิสระ (Field-dependent) เป็นรูปแบบการคิดของบุคคลที่มีลักษณะการคิดวกวนสับสนอันเนื่องมาจากอิทธิพลการลวงของภาพที่เป็นพื้น

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งประเภทของรูปแบบการคิดออกเป็น 3 แบบคือ รูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยาย แบบจำแนกประเภทเชิงอ้างอิง และแบบโยงความสัมพันธ์ ตามแนวคิดของแคแกน, มอสส์ และ ซีเกล (Kagan, Moss and Sigel 1960 quoting in Wallach and Kogan 1966: 105)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการคิดและความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์

1.1 งานวิจัยในประเทศ

เนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการคิดและความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์มีน้อย แต่มีงานวิจัยหลายงานที่สรุปว่า ความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ เช่น งานวิจัยของ จรรยา ภูอุดม (2524: 50-51) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ตามการประเมินของครู ซึ่งศึกษากับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 425 คน พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ระดับความมีนัยสำคัญ 0.01 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจันทร์เพ็ญ ธนาศุกรกุล (2526: 61-62) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ ความคิดสร้างสรรค์ เจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์

และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 580 คน พบว่าคะแนนความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์สามารถทำนายผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำงานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการคิดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมา เสนอดังนี้

กมล ภูประเสริฐ (2513: 48-50) ได้ทำการศึกษาแบบการคิดของนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย โดยหาความสัมพันธ์ระหว่างแบบการคิดกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาภาษาไทยและในวิชาคณิตศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ของโรงเรียนเทศบาลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 117 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีแบบการคิดแบบจำแนกประเภทเชิงอ้างอิง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่มีแบบการคิดแบบโยงความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

มาลี ชุมเพ็ญ (2514: 91-92) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบการคิด เชาวน์ปัญญา และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย โรงเรียนราชินีบูรณะ โรงเรียนเขมาภิรตาราม โรงเรียนสตรีนันทบุรี โรงเรียนมกุฎกษัตริย์ จำนวน 369 คน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้มาจากคะแนนการสอบไล่ปลายปีชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2513 ส่วนรูปแบบการคิดวัดจากแบบทดสอบแบบการคิดของ กมล ภูประเสริฐ และคณะ ที่สร้างขึ้น ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนพบว่า มีความสัมพันธ์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ระหว่างสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนกับแบบการคิด

พรพิมล สกุลคู่ (2524: 65) ได้ทำการศึกษาเพื่อ เปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาชีววิทยาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีระดับพุทธิปัญญา และรูปแบบการคิดต่างกัน ตัวอย่างประชากรที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนอุตรพิทยานุกูล จำนวน 368 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีรูปแบบการคิดต่างกันมีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาชีววิทยาไม่แตกต่างกัน และนักเรียนที่มีพุทธิปัญญาในระดับเดียวกันตามแบบท้อา เจดต์ที่มีรูปแบบการคิดต่างกัน มีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาชีววิทยาไม่แตกต่างกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการคิดกับความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ โดยตรงเป็นงานวิจัยของ ชวลี อุปภัย (2523: 66-67) ได้ทำการศึกษาเพื่อ เปรียบเทียบ

ความสามารถในการแก้ปัญหาเชิงคณิตศาสตร์ สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนคณิตศาสตร์และระดับสติปัญญาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีแบบการคิดต่างกัน ตัวอย่างประชากรคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2522 ของโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คน ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์พบว่า

1. นักเรียนที่มีแบบการคิดแบบวิเคราะห์ มีความสามารถในการแก้ปัญหาเชิงคณิตศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่มีแบบการคิดแบบโยงความสัมพันธ์ที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01
2. นักเรียนที่มีแบบการคิดแบบจำแนกประเภท มีความสามารถในการแก้ปัญหาเชิงคณิตศาสตร์ไม่แตกต่างจากนักเรียนที่มีแบบการคิดแบบวิเคราะห์และแบบโยงความสัมพันธ์ที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01
3. แบบการคิดแบบวิเคราะห์มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความสามารถในการแก้ปัญหาเชิงคณิตศาสตร์ และระดับสติปัญญาที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01 ($r = .458$ และ $r = .427$ ตามลำดับ) ส่วนความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนคณิตศาสตร์เป็นไปในทางบวกเช่นกัน แต่ไม่ถึงระดับความมีนัยสำคัญ .01 ($r = .181$)

1.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เบียน (Bien 1974: 2040-A) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการคิดกับความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 4 จำนวน 140 คน เครื่องมือที่ใช้วัดรูปแบบการคิดเป็นแบบทดสอบข้อคำถามของเด็กเมื่อวัดรูปแบบการคิดของเด็กแล้ว จึงนำเด็กมาทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ ผลปรากฏว่านักเรียนที่มีรูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยายมีความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่มีรูปแบบการคิดแบบอื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โรมเบิร์ก และ แมคเคย์ (Romberg and Mckay 1979: 410- A) ได้ทำการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการคิดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนในเกรด 4 จำนวน 102 คน และนักเรียนในเกรด 8 จำนวน 137 คน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยายมีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนคณิตศาสตร์ ร้อยละ 20 ในกลุ่มตัวอย่างเกรด 4 ส่วนรูปแบบการคิด

แบบวิเคราะห์เชิงบรรยายของนักเรียนเกรด 8 มีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนคณิตศาสตร์ถึงร้อยละ 40 จะเห็นว่ารูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยายเป็นตัวแปรตัวหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์

โรช (Roach 1979: 79-82) ได้ทำการศึกษาผลของการเลือกรูปแบบการคิด ตัวแปรทางการคิดที่เกี่ยวข้องและเพศที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียน เกรด 6 ที่ลุ่มมาจากโรงเรียนระดับชั้นประถมในชนบทของประเทศจามาอิก้า 5 โรงเรียน จำนวน 418 คน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยายมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเขาได้อธิบายผลการวิจัยว่า เด็กที่มีรูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยาย มีแนวโน้มที่จะทำงานทางด้านคณิตศาสตร์ได้ดีกว่าเด็กที่มีรูปแบบการคิดแบบอื่น

แอร์ริงตัน (Arrington 1989: 2151-A) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการคิด ความสามารถในการหยั่งรู้ และความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนเกรด 8 จำนวน 100 คน โดยหาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการคิดกับความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนเกรด 8 แล้วพบว่า รูปแบบการคิดมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการแก้ปัญหา มีค่าความสัมพันธ์ 0.53 และยังพบอีกว่า คนที่มีรูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยายจะเป็นผู้ที่แก้ปัญหาได้ชำนาญกว่าผู้ที่มีรูปแบบการคิดแบบอื่น ๆ

งานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ส่วนใหญ่พบว่า นักเรียนที่มีรูปแบบการคิดแบบวิเคราะห์เชิงบรรยายจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และความสามารถในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่มีรูปแบบการคิดแบบอื่น

2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการคิดและความคิดสร้างสรรค์

2.1 งานวิจัยในประเทศ

เนื่องจากงานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวกับรูปแบบการคิดและความคิดสร้างสรรค์ ยังไม่มีผู้ใดทำไว้ มีแต่งานวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบแบบการคิดของนักศึกษาผู้ใหญ่ ของ ปรีชา ตงมณี (2533: 49-51) ซึ่งได้กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ไว้ด้วย กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษา

ผู้ใหญ่ สายสามัญ กับนักศึกษาผู้ใหญ่ สายอาชีพ จำนวน 455 คน พบว่าโดยรวมแล้ว นักศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ และสายอาชีพ เลือกใช้แบบการคิดโยงความสัมพันธ์ และ เลือกใช้แบบการคิดแบบวิเคราะห์น้อยที่สุด ซึ่งเขาได้ให้ความเห็นว่า การใช้แบบการคิดแบบวิเคราะห์น้อยที่สุด จึงทำให้นักศึกษาผู้ใหญ่เป็นบุคคลที่ไม่ค่อยมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แสดงว่ารูปแบบการคิดกับความคิดสร้างสรรค์ สัมพันธ์กันตามความเห็นของ ปรีชา ตงมณี

2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ไนป์ (Noppe 1985: 88-95) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทางความคิดขั้นนามธรรม และรูปแบบการคิดที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ กลุ่มตัวอย่างสุ่มมาจากนักศึกษาในวิทยาลัยของ เขตเมืองฟิลาเดลเฟีย จำนวน 112 คน มีผู้ทำแบบทดสอบไม่สมบูรณ์ 28 คน จึงเหลือนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่เขาศึกษา 84 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์แบบคาโนนิคัล (Canonical analysis) ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ ระหว่างพัฒนาการทางความคิดขั้นนามธรรม และรูปแบบการคิดกับความคิดสร้างสรรค์

จากงานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการคิดและความคิดสร้างสรรค์ดังกล่าวพบว่า ยังมีความขัดแย้งกันอยู่ บางท่านพบว่ารูปแบบการคิดกับความคิดสร้างสรรค์ไม่มีความสัมพันธ์กัน บางท่านเห็นว่ามีสัมพันธ์กัน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษารูปแบบการคิดกับความคิดสร้างสรรค์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย